

Mariola Marczak, Miłosz Babecki

Wprowadzenie

Media – Kultura – Komunikacja Społeczna 7, 5-9

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mariola Marczak, Miłosz Babecki

Wprowadzenie

W siódmym numerze rocznika „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna”, adresowanym do medioznawców, badaczy procesów komunikowania, kulturoznawców oraz odbiorców zainteresowanych dyskusją na temat przemian zachodzących w otaczającym nas środowisku kulturowo-komunikacyjnym, znalazły się artykuły naukowe i recenzje ujęte w czterech blokach tematycznych: „Szkice komunikacyjne”, „Antropologiczne badania nad kulturą”, „Aspekty historyczne i prawne w badaniach medioznawczych”, a także „Recenzje i komunikaty”. W każdym z nich wyniki swoich badań publikują specjaliści reprezentujący liczne dziedziny wiedzy, mieszczące się w profilu naszego pisma hasłowo anonsowanego przez trójczłonowy tytuł.

W pierwszej części bieżącego numeru „Mediów – Kultury – Komunikacji Społecznej”, zatytułowanej „Szkice komunikacyjne”, znalazły się teksty pięciu autorów, dla których niezwykle istotna jest komunikacja dynamiczna, mająca wpływ na procesy interakcyjne zachodzące zarówno pomiędzy jednostkami, jak też w obrębie większych społeczności, a nawet społeczeństw w narodowym rozumieniu. Analizy zjawisk, z którymi zetknąć się może każdy, kto poszukuje informacji publikowanych na stronach internetowych, namysł nad dekonstrukcjonistyczną strategią pisarską Witolda Gombrowicza, tak dziś powszechną poza kręgiem literackim i jednocześnie fundamentalną w aktywności blogerów, problematyka modelowania wizerunku obywateli żyjących niegdyś w państwie totalitarnym, wreszcie próba typologii zmian zachodzących w polszczyźnie ogólnej i potocznej, dla których przykładów poszukuje autor w dziełach literackich, jak też w sieci WWW – to dominanty tej części rocznika, sygnowanej w tytule przez wieloaspektowo postrzegane media.

Charakteryzująca księgi gości, komponent stron internetowych, Alina Naruszewicz-Duchlińska kieruje rozważania w stronę wirtualnego środowiska sieci WWW. W ten sposób otwiera dyskusję na temat pośredniego opisywania cyfrowej kultury oraz właściwych jej mechanizmów oddziaływania na odbiorców-użytkowników. Tezy A. Naruszewicz-Duchlińskiej koncentrują uwagę na specyficznym paradoksie. Oto cyfrowa kultura umożliwia, co podkreśla jeden z jej badaczy, Charlie Gere, całkowitą redukcję dystansu pomiędzy partnerami interakcji, ale również powoduje dezintegrację rzeczywistości poprzez postępujące procesy wirtualizacji. O ile pierwszy efekt przyjmowany był entuzjastycznie, o tyle drugi budzi dziś sceptycyzm. Okazuje się bowiem, że pierwiastek ludzki powoli, lecz konsekwentnie jest

wypierany przez ten, jak go nazywa Gere, postludzki¹. Za paradoks uchodzi zatem, że – jak pisze Naruszewicz-Duchlińska – księgi gości „w dynamicznym świecie ciągle aktualizującego się i aktualizowanego Internetu są wyrazem dążności do pozostawienia po sobie trwałego śladu, analogicznego do wpisu do papierowych ksiąg” (s. 13).

Dostrzeżone przez autorkę zacytowanej powyżej wypowiedzi pragnienie pozostawiania po sobie trwałego śladu odciskanego w pamięci i w materii cechuje zwłaszcza okresy przejściowe. Współcześnie problematyka przejścia czy, szerzej, kulturowej i komunikacyjnej transgresji jest widoczna wszędzie tam, gdzie to, co materialne, traci swą fizykalną właściwość. Zjawisko to dotyczy całego znanego nam systemu kulturowego, nad którym unosi się nowe – ewoluująca mediasfera. Przejście oznacza zatem transformację. Jej w istocie poświęcają swoją uwagę autorzy tekstów ujętych w „Szkiecach komunikacyjnych”. Dlatego też równoprawne w tak zainicjowanej dyskusji są pojęcia konwergencji, hybrydyzacji czy nawet konwersji – przełożenia tego, co tradycyjnie utrwalone w świadomości, na nowy język, na nowe nośniki, na nowe realia. Zwraca na to uwagę Marta Więckiewicz, która w poetyce Witolda Gombrowicza i w jego dekonstrukcjonistycznych dążeniach pisarskich poszukuje niejako motywacji dla konstruowanego współcześnie dyskursu medialnego: „Gombrowicz, poprzez opisy zwyczajnych wydarzeń, stara się lepiej opisać siebie i – wydawałoby się – czyni to w sposób dość typowy dla autorów dzienników: pisze, o której wstał, co zjadł, co czytał, gdzie był, z kim rozmawiał. Strategia ukazywania siebie poprzez opis codziennych czynności jest bliska obecnym praktykom autorów blogów czy mikroblogów poświęconych ukazywaniu życia osobistego, a często wręcz analizowaniu problemów natury intymnej” (s. 37–38).

Próbę tego, co można nazwać minitypologią zabiegów służących integracji oddalających się subsystemów kulturowych i ich członków, funkcjonujących w kulturze ogólnej, podejmuje z kolei Sebastian Żurowski. Zajmując się pragmatycznymi aspektami polszczyzny, wskazuje na strategię wymiany informacji i trzy funkcje tak zwanych operacji zasłódkowych, w sytuacji, gdy z powodu różnorodnych przyczyn wyrównanie potencjałów informacyjnych pomiędzy partnerami interakcji nie jest możliwe.

Miłosz Babecki, obierając za przedmiot badań serial telewizyjny *Zmiennicy* w reżyserii Stanisława Barei i budując dla dalszych analiz interdyscyplinarny kontekst – w którym uwzględnia teoretyczne aspekty modelowania wizerunkowego, wątki dotyczące konstytuowania i funkcjonowania wspólnot w państwach totalitarnych, wreszcie wątki dotyczące nakazu celowego szyfrowania sądów i opinii na temat reżimowej rzeczywistości Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej – zastanawia się nad procesami indywidualizacji wizerunku taki zwanej społecznością totalnej i jego związkami ze stereotypowo obrazowaną polskością.

¹ Por. Ch. Gere, *Digital Culture*, London 2008, s. 15.

Wart polecenia jest artykuł zamykający dział poświęcony eksploracjom komunikacyjnym, ponieważ Urszula Doliwa wkracza na *terra incognita* medioznawstwa. W publikowanym na naszych łamach tekście prezentuje unikatowe badania dotyczące funkcjonowania oraz oferty programowej polskich radiowęzłów więziennych.

Badania nad procesami komunikowania w ich teoretycznym, jak też pragmatycznym ujęciu to tylko jeden z wątków sygnowany w tytule rocznika. Pamiętać bowiem należy, że media, jako instrumentarium informowania, ale też kształtowania wyobrażeń o świecie, nie funkcjonują w oderwaniu od towarzyszącego im kontekstu – realiów, w jakich powstawały i powstają wciąż nowe idee i koncepty ich wykorzystywania. To, jak odbiorca korzysta z mediów, definiując przy tym siebie, swoją osobowość i miejsce w otaczającej społeczności oraz model uczestniczenia w kulturze, zależy od charakterystyki systemu kulturowego.

Współcześnie badania medioznawcze mają charakter interdyscyplinarne. Nie jest możliwe zatem modułowe, w separacji, dyskutowanie o przemianach w heterogenicznym systemie kulturowym konstytuowanym przez mniejsze i pozostające w dynamicznych do siebie relacjach subsystemy. Biorąc pod uwagę zasygnalizowane uwarunkowania, pragniemy zwrócić Państwa uwagę na teksty zgromadzone w drugiej części naszego pisma. W antropologicznych badaniach nad kulturą autorzy artykułów za przedmiot dociekań obierają różne jej wytwory, pośród których dominują świadectwa utrwalone za pomocą pisma. Literatura w jej tradycyjnej, chciałoby się rzec, analogowej formule, transformujące do internetowej postaci pisarstwo podróżnicze publikowane na blogach czy wreszcie namysł nad wyłaniającymi się na pograniczu kultury werbalnej i audiowizualnej problemy percepcyjne i wychowawcze dotyczące najmłodszych uczestników kultury – oto dominanty tematyczne tej części prezentowanych rozważań. Ponieważ media, kultura oraz komunikacja współtworzą specyficzne *continuum* czasowe, materialne i tematyczne, również w oddawanym do Państwa rąk kolejnym numerze rocznika wskazujemy na tę łączliwość.

Drugą część naszego rocznika wypełniają zatem teksty, które spaja antropologiczna perspektywa badawcza. Na szczególną uwagę zasługuje artykuł otwierający ten blok problemowy, tekst autorstwa Sławomira Bobowskiego, który szczegółowo charakteryzuje fenomen polskiej powieści indiańskiej. Wrocławski badacz skupia się przede wszystkim na najciekawszej postaci wśród autorów tego gatunku, Sat-Okhu (Stanisławie Supłatowiczu), którego twórczość nie została dotąd kompleksowo opisana. Co ciekawe, S. Bobowski przygląda się pisarstwu Sat-Okha z dwóch perspektyw badawczych jednocześnie. Z perspektywy antropologii kulturowej analizuje powieści wyrosłe z osobistego doświadczenia polskiego pół-Indianina jako źródło wiedzy o życiu, obyczajowości, wierzeniach i świecie wartości północnoamerykańskich Indian. Z perspektywy literaturoznawstwa – precyzyjnie charakteryzuje cechy gatunkowe i stylistyczne prozy Supłatowicza, poddając jednocześnie twórczość pisarza merytorycznej ocenie.

Podwójne cele badawcze przyświecały też Ewie Szczepkowskiej, która w blogu podróżniczym dostrzega kontynuację znanej z tradycji literackiej prozy podróżniczej, zwłaszcza dziennika podróży. Konsekwentnie poddaje analizie poetykę niedawno ukształtowanego i wciąż kształtującego się gatunku paraliterackiego, jakim jest blog podróżniczy, podobnie jak Bobowski postępował wobec tradycyjnej formy literackiej wypowiedzi. Jednocześnie metamorfozę form dokumentowania turystycznych eskapad E. Szczepkowska interpretuje jako symptomatyczne *signum* kulturowych przemian, które dokonały się pod wpływem rozwoju mediów elektronicznych. Jak w powieściach indiańskich odbija się kultura społeczności pierwotnej, tak w blogu zapisują się cechy charakterystyczne naszej współczesnej kultury.

Z kolei Magdalena Golińska-Konecko w ciekawy sposób zestawia filmy animowane dla dzieci nadawane w kanałach tematycznych telewizji z programami informacyjnymi, starając się udowodnić, że dorośli, podobnie jak dzieci, w trakcie oglądania telewizji podlegają zabiegom manipulatorskim za sprawą selekcji materiałów audiowizualnych dokonywanej w ten sposób, że dominuje w nich przemoc i negatywny obraz świata. Autorka postrzega zaobserwowane przez siebie zjawisko jako charakterystyczne dla współczesnej kultury medialnej. Jej zdaniem, na tej podstawie można postawić tezę, że przekaz telewizyjny zamiast odbijać rzeczywistość, być „obrazem świata”, kształtuje analogiczny i autonomiczny „świat obrazu”, znacząco wpływający na świadomość i postawy widzów przed telewizorami. Zjawisko to może być szczególnie groźne w przypadku dzieci pozostawianych samotnie przed telewizorami, ponieważ najmłodszy widzowie pozbawieni są mechanizmów obronnych.

Ostatnie dwa teksty tego działu zostały poświęcone badaniom nad najstarszym medium audiowizualnym. Przemysław Kantyka, badając interferencje zachodzące między filmem a poezją, zwraca uwagę, że obok powierzchniowych zapożyczeń tematycznych, licznie reprezentowanych w całej niemal poezji współczesnej, istnieją głębokie powinowactwa na poziomie poetyki obu dziedzin sztuki. Mariola Marczak natomiast zajmuje się motywem podróży, wykazując jego niesłabnącą żywotność w kulturze na przykładzie dwóch filmów, które dzielą od siebie dziesięciolecia. Autorka uzasadnia użyteczność tego motywu w dyskursie psychoanalitycznym i metafizycznym.

W części trzeciej znajdują Państwo teksty ukazujące związki teraźniejszości z przeszłością. Fakt, że obok charakterystyki historycznej konieczny okazuje się opis aspektu prawnego rozmaitych zagadnień, świadczy najlepiej o tym, iż w przeszłości nie tylko kształtowały się załączki współczesności, lecz że wpływa ona także w sposób aktywny na dzisiejszą rzeczywistość. Artykuły Renaty Rozbickiej i Piotra Czarzyńskiego dotyczą dwóch niezwykle ważnych problemów współczesności, które mają swoje korzenie w przeszłości. Piotr Czarzyński omawia aspekty historyczne, a także prawne konsekwencje przesiedleń Niemców, Warmiaków, Mazurów i Ślązaków po II wojnie światowej z dawnych terenów III Rzeszy do Niemiec.

Renata Rozbicka natomiast analizuje relacje prasowe na temat mordu ludności ukraińskiej dokonanego przez oddział AK w 1945 roku w Pawłokomie oraz na temat upamiętnienia tego tragicznego wydarzenia przez prezydenta Lecha Kaczyńskiego jako ważnego aktu polsko-ukraińskiego pojednania w kontekście wcześniejszych rzezi na Wołyniu dokonywanych na Polakach przez Ukraińców oraz późniejszej akcji „Wisła”.

Joanna Szydłowska, autorka następnego artykułu, wpisuje się w nurt prezentowania w naszym piśmie badań regionalnych. Badaczka kultury Warmii, Mazur i Powiśla tym razem przybliży sylwetkę i dorobek publicystyczny Tadeusza Orackiego, postaci zapomnianej, a niegdyś znaczącej, mającej swój udział w budowaniu pejzażu kulturalnego małej ojczyzny. Z kolei Monika Nowikowska przedstawia historię filaru współczesnej demokracji – gwarantowanej prawnie wolności słowa realizowanej za sprawą wolności prasy, rozumianej jako prawo do swobodnej wypowiedzi, w tym do krytyki. Natomiast Robert Dziembowski i Krystyna Szczechowicz pokazują drugą stronę zagadnienia – prawne gwarancje ochrony dóbr osobistych, zwłaszcza czci i dobrego imienia, które za sprawą anarchistycznie rozumianej wolności prasy mogą być naruszane.

Bieżący numer „Mediów” kończy dział recenzji i komunikatów, w którym autorzy dzielą się spostrzeżeniami po lekturze najnowszych publikacji z dziedzin takich jak literatura regionów (Zbigniew Stala), problematyka kreowania wizerunku w marketingu terytorialnym (Bożena Brzostowska), modelowanie interakcji w społecznościach cyfrowych i przeszczepianie ich na grunt pozaelektroniczny (Miłosz Babecki), jak też informują o istotnych wydarzeniach z medialno-kulturowego pogranicza (Magdalena Szydłowska).

Jak w przypadku poprzednich wydań, tak i teraz mamy nadzieję, że zróżnicowana problematyka, zarówno teoretyczna, jak i towarzysząca jej metodologiczna refleksja wynikająca z namysłu nad pragmatycznymi aspektami dotyczącymi funkcjonowania mediów i ich roli w kulturowym dorobku człowieka, zainteresuje Państwa i zachęci do lektury naszego zeszytu.